

Autoreferat

1. **Imię i nazwisko:** Diana Oboleńska

2. **Posiadane dyplomy:**

2002 – dyplom magistra na kierunku filologia w zakresie filologii rosyjskiej; praca magisterska pod tytułem *Палитра Петербурга. К колориту в романе Андрея Белого „Петербург”*; promotor dr hab. Elżbieta Biernat prof. UG, dr Monika Rzeczycka; Instytut Filologii Słowiańskiej.

2007 – dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa; praca doktorska pod tytułem *Путь к посвящению. Антропософские мотивы в романах Андрея Белого*; promotor dr hab. Elżbieta Biernat prof. UG, recenzenci: dr hab. Barbara Stempczyńska, dr hab. Irena Fijałkowska-Janiak prof. UG; Wydział Filologiczno-Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego.

3. **Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:**

01.10.2005 – 30.11.2007 – asystent w Zakładzie Historii Literatury Rosyjskiej Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Gdańskiego.

od 01.12.2007 do chwili obecnej – adiunkt w Katedrze Rosjoznawstwa, Literatury i Kultury Rosyjskiej Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Gdańskiego.

4. **Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 poz. 595 ze zm.):**

Monografia:

De Imaginatione. О эзотерической имажинации в русской культуре начала XX века. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2014, ss. 281. ISBN 978-83-7865-180-2.

Rozprawa pod tytułem *De Imaginatione. O эзотерической имажинации в русской культуре начала XX века*, którą wskazuję jako osiągnięcie naukowe w myśl art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 poz. 595 ze zm.), powstała w rezultacie kilkuletniej pracy badawczej związanej z rosyjską modernistyczną literaturą inicjacyjną, to jest z takimi utworami, których analiza pozwoliła dotrzeć nie tylko do leżącej u ich podstaw idei wtajemniczenia w arkana świata duchowego, ale i do samego procesu inicjacji. Założeniem badawczym, przyjętym w rozprawie, było ujawnienie systemu elementów aktu wtajemniczenia, funkcjonujących jako kompozycyjne centrum analizowanych dzieł.

Postawioną przez siebie tezę, iż funkcję sprawczą w dziele o charakterze inicjacyjnym pełni jedna z form imaginacji, nazwana przeze mnie imaginacją ezoteryczną, starałam się udowodnić poprzez analizę wybranych tekstów kultury Zachodu. Rezultaty skonfrontowałam z tekstami kultury rosyjskiej, skupiając się przede wszystkim na dwóch utworach dramatycznych: *Róży i Krzyżu* Aleksandra Błoka i *Żółtym dźwięku* Wasyla Kandyńskiego. Pojęcie imaginacji wiąże się w tej pracy z charakterystyczną dla europejskiej tradycji ezoterycznej ideą wglądu w duchową rzeczywistość oraz z ideami twórczej transformacji tej rzeczywistości, które przyniósł przełom XIX i XX wieku.

Metodologia dotycząca badań nad specyfiką tekstów inicjacyjnych znalazła swoje stałe miejsce w literaturoznawstwie w drugiej połowie XX wieku przede wszystkim dzięki badaczom zachodnim. Wśród pionierów należy wymienić Frances A. Yates, z jej rozprawą o hermetyzmie Giordana Bruna i jego wpływie na literaturę piękną, Antoine'a Faivre'a, który pisał o literackich tradycjach teozofii, czy Umberta Eco z jego semiotycznymi studiami poświęconymi hermetycznej tradycji w literaturze. Badania te w dużej mierze zawdzięczają swoje istnienie również pracom religioznawców takiej miary jak Mircea Eliade, Rudolf Otto, Gilles Quispel, Hans Jonas i Kurt Rudolph. Badania związane z faktografią rosyjskiego ezoteryzmu, zapoczątkowane przez Marię Carlson, Bernice Glazer Rosenthal, Nikołaja Bogomołowa, Johna Malmstada i Tadeusza Klimowicza znalazły swoje rozwinięcie w pracach: Wadima Rabinowicza, Leny Silard, Renaty von Maydell, Genadija Obatnina, Georgija Niefiedjewa, Moniki Spiwak i innych. Od lat 90-tych ubiegłego wieku poetyką dzieł inicjacyjnych zajmuje

się międzynarodowy zespół Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości, pracowni naukowej działającej przy Uniwersytecie Gdańskim. Dzięki nowej perspektywie badawczej, zaproponowanej przez Elżbietę Biernat i rozwijanej przez innych członków zespołu, powstają narzędzia służące szczegółowej analizie i interpretacji kodów inicjacyjnych nie tylko na poziomie faktograficznym dzieła, lecz także na płaszczyźnie jego struktury kompozycyjnej. Przedstawiona przeze mnie rozprawa wpisuje się w ten nurt poszukiwań.

Rozważania zaprezentowane w przedłożonej monografii są próbą wyznaczenia ram terminologicznych, związanych z ezoteryczną imaginacją oraz określenia jej „aktywnych” form, obecnych w utworach literackich. Przyjęty w pracy chronologiczny układ materiału tekstowego (na który składają się dzieła podejmujące problem imaginacji, należące do kanonu zachodniej tradycji ezoterycznej od czasów starożytnych do XIX wieku) służy ukazaniu ewolucji tej koncepcji, jej wieloaspektowości, a także ujawnia szereg odmian charakterystycznych dla poszczególnych jej wariantów.

W moim przekonaniu, zjawisko ezoterycznej imaginacji, z którym mamy do czynienia w sztuce rosyjskiej początku XX wieku, jest związane z indywidualnym doświadczeniem, stanowiącym zespół duchowych praktyk inicjacyjnych, prowadzących autora do stworzenia dzieła o specyficznym charakterze. Pod koniec XIX wieku William James opisał bliskie imaginacji – ale nie do końca z nią tożsame – przeżycie mistyczne, wskazując na kilka typowych cech tego zjawiska. Dało to początek pracom nad systematyzacją zjawisk wykraczających poza pozytywistyczny paradygmat. Takie podejście jest możliwe również w przypadku imaginacji, która ujawnia się jako indywidualny proces aktywowania „Ja”, uruchamiany poprzez wizję duchową.

Kluczowym zagadnieniem wśród podejmowanych przeze mnie prób dotarcia do istoty zjawiska staje się różnorodność form inicjacji. Zjawisko imaginacji, oparte na specyficznym zachodnim wzorcu inicjacyjnym, pojawia się również w kulturze rosyjskiej na przełomie XIX i XX wieku. Jego poszczególne elementy lub całe struktury odnajduję w filozofii Władimira Sołowjowa i Nikołaja Bierdiajewa, w ezoterycznych systemach Jeleny Bławatskiej i Rudolfa Steinera, szczególnie popularnych w owym czasie w Rosji, oraz w twórczości młodszych symbolistów: Wiaczesława Iwanowa, Aleksandra Błoka i Andrieja Biełego. Najbardziej specyficznym wariantem imaginacji i jednocześnie najbardziej nowatorskim, w sensie metody twórczej, okazuje się projekcja oparta na indywidualnym, powtarzającym się doświadczeniu przeżycia wizji

mistycznej. To doświadczenie decyduje nie tylko o możliwości stworzenia dzieła będącego rezultatem duchowej inicjacji jego twórcy, ale także o możliwości inicjowania odbiorcy, a więc rzeczywistego wpływu dzieła na duchową ewolucję czytelnika, słuchacza czy widza.

Rozważania w kolejnych rozdziałach rozprawy skupiają się na dwóch odmianach imaginacji ezoterycznej. W *Auri sacra fames. O алхимической имажинации и Александре Блоке* – piszę o imaginacji alchemicznej, a w *Lux e Tenebris. O антропософской имажинации и Василии Кандинском* – o imaginacji antropozoficznej. Wybrani przeze mnie dwaj wybitni twórcy początku XX wieku w tym samym czasie znaleźli się pod wpływem ezoterycznych idei, które przenikały wówczas świat sztuki, skłaniając do poszukiwań nowych form artystycznych, pozwalających wcielić w życie koncepcje oferowane przez rozmaite systemy inicjacyjne. Obaj autorzy sięgnęli po dramat, jako formę oferującą największą możliwość oddziaływania na odbiorcę, jednak dla każdego z nich ten eksperyment, wyrastający z podobnych motywacji, oparty – w moim przekonaniu – na głębokich duchowych doświadczeniach, okazał się czymś zupełnie innym. Konfrontacja utworów Błoka i Kandyńskiego (bliskich z perspektywy inspirujących je idei, ale bardzo odległych pod każdym innym względem) z jednej strony pozwala zobaczyć dwudziestowieczną imaginację ezoteryczną w szerszej perspektywie diachronicznej (na tle innych tekstów minionych epok), a z drugiej – daje możliwość synchronicznego zbadania tego zjawiska, w jego dwóch odmiennych aktualizacjach.

Poszukiwania w sferze ducha były ważnym elementem życia literackiego w przedrewolucyjnej Rosji. Przyjmując założenie, że twórczość Aleksandra Błoka ujawnia wpływy nurtów inicjacyjnych, o czym przekonują tacy badacze jak Nikołaj Bogomołow, Dina Magomiedowa czy Irina Prihodko, w rozdziale drugim monografii podjęłam próbę zbadania tego niekonwencjonalnego wglądu, czyli imaginacji, poprzez jej literacki rezultat – dramat Błoka *Róża i Krzyż*. Dzieło, które ponad wszelką wątpliwość powstało z inspiracji ezoterycznych na zamówienie jednego z ówczesnych wpływowych masonów, bliskiego przyjaciela poety Michaiła Tieriesienko, odzwierciedla, moim zdaniem, konstruktywne zasady literatury inicjacyjnej.

Specyfika imaginacji alchemicznej ujawnia się w dziele literackim jako określona struktura językowa, budująca obszary tematyczne i aksjologiczne. Błok wykorzystuje konstrukcję inicjacyjną, opartą na indywidualnym przeżyciu sofijnego objawienia. Wyjątkowość dramatu *Róża i Krzyż* polega na kryjącej się w nim (świadomie przez

autora wbudowanej) możliwości przekształcenia się w narzędzie inicjacji, działające poprzez symbole-klucze (między innymi alchemiczne). One zaś, zgodnie z założeniami rosyjskiego symbolizmu, miały prowadzić adepta (czytelnika, widza) do doświadczeń o charakterze duchowym, przeżywanych w trakcie lektury, podczas spektaklu czy kontemplowania dzieła malarskiego o podobnej inicjacyjnej strukturze.

Inny wariant doświadczenia imaginacyjnego oferują kompozycje sceniczne Wasyla Kandyńskiego. Jednemu z nich – imaginacji antropozoficznej – poświęcony jest rozdział trzeci przedłożonej monografii. *Żółty dźwięk*, jedyny opublikowany w całości za życia Kandyńskiego tekst dramatyczny, powstał w okresie intensywnego zainteresowania malarza systemem inicjacyjnym stworzonym przez Rudolfa Steinera. Forma, w jakiej ujawnia się w tekście dramatu imaginacja antropozoficzna, zasadniczo odbiega od struktury inicjacyjnej *Róży i Krzyża*. W *Żółtym dźwięku* aspekt wizyjny nie jest gotową konstrukcją znaczeniową, ukrytą w symbolach-kluczach, lecz stanowi pewien zestaw narzędzi (w ich skład wchodzi: kolor, ruch, forma i dźwięk), które powinny obudzić w odbiorcy jego własne projekcje imaginacyjne. Takie rozwiązanie jest wynikiem implikacji zasady „wewnętrznej konieczności”, którą przedstawia Kandyński w pracy teoretycznej *O duchowości w sztuce*. Różnorodność ujęcia w akcie twórczym duchowego doświadczenia jakim jest imaginacja pozwala na założenie, że możliwe jej formy i konstrukcje w dziele literackim mogą być niemalże nieograniczone.

Ezoteryczna imaginacja, jako źródło twórczej inspiracji, swoisty „zaczyn” procesu kreacji artystycznej, a jednocześnie potencja ukryta w rozmaitych elementach powstającego pod jej wpływem dzieła (by przez nie oddziaływać na odbiorcę i jego duchowy rozwój), w procesie dogłębnej, wieloaspektowej analizy konkretnych utworów ujawnia swoje kulturowe bogactwo. Próba nakreślenia reguł rządzących imaginacją obecną w dziełach rosyjskich modernistów pozwala na poszerzenie zestawu narzędzi badawczych, odnoszących się do literatury końca XIX i pierwszej połowy XX wieku.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych:

Jako pozostałe osiągnięcia naukowe wskazuję przede wszystkim opublikowaną w 2009 roku w Wydawnictwie Uniwersytetu Gdańskiego monografię pod tytułem *Путь к посвящению. Антропософские мотивы в романах Андрея Белого*, za którą otrzymałam nagrodę stopnia drugiego Rektora UG. Powstała ona w oparciu o rozprawę

doktorską, obronioną dwa lata wcześniej. Wyniki moich prac badawczych zawarłam także w 18 artykułach opublikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych, monografiach wieloautorskich i tomach pokonferencyjnych. Kolejne 4 artykuły zostały przyjęte do druku. Ponadto jestem współredaktorką 4 tomów naukowych. Wystąpiłam z referatami na 14 międzynarodowych konferencjach w kraju i za granicą.

Prowadzone przeze mnie badania skupiają się przede wszystkim na zagadnieniach związanych z wpływem koncepcji inicjacyjnych na rosyjską kulturę pierwszej połowy XX wieku. Podstawę poszukiwań badawczych stanowi założenie istnienia schematu, determinującego dobór motywów obecnych w tradycji literackiej, malarskiej, filozoficznej czy filmowej. Pierwsze prace badawcze związane z twórczością Andrieja Biełego, któremu poświęciłam rozprawę magisterską i doktorską, ujawniły obecność zbadanej wówczas w niewielkim stopniu, przestrzeni duchowych eksperymentów, pod których wpływem znajdował się rosyjski symbolista. Ich rolę w procesie tworzenia słynnych powieści, takich jak *Petersburg*, *Kocio Letajew*, *Ochrzczony chińczyk*, *Moskwa* czy *Maski* trudno przecenić. Inicjacyjny charakter tych zjawisk odcisnął swoje wyraźne piętno na wszystkich poziomach dzieł, czyniąc je wspólnym materiałem do głębokich studiów nad wpływem antropozofii, a także innych pokrewnych jej nurtów na literaturę początku XX wieku.

Uzupełnieniem monografii o Andrieju Biełym stały się artykuły wychodzące poza jego twórczość i prozę rosyjskiego modernizmu. Wśród analizowanych zagadnień znalazły się między innymi prace teoretyczne założyciela antropozofii Rudolfa Steinera. Zainteresowana wpływem Steinera i jego poglądów na twórczość Rosjan prowadziłam badania w archiwum antropozoficznym w Dornach w Szwajcarii, gdzie odkryłam niepublikowaną dotychczas korespondencję Kleopatry Christoforowej, Olgi Annienkowej, Anny Kamińskiej, Nikołaja i Marii Biełocwietowów, Trifona Trapeznikowa, Michaiła Czechowa, Borisa Grigorowa, Anny Minłowej, Margarity Sabasznikowej oraz Andrieja Biełego i innych rosyjskich uczestników ruchu antropozoficznego, kierowaną do Steinera lub jego żony Marii von Sivers. Pozwoliło to na zbudowanie szerszego kontekstu badawczego prowadzonych prac oraz na wydobywanie z zapomnienia twórczości Nikołaja Biełocwietowa, któremu poświęciłam kilka odrębnych artykułów. Na badania spuścizny rosyjskiego antropozofa wpłynęły również materiały odnalezione przeze mnie w archiwum w Rydze (Łotwa).

Kolejne wyjazdy na kwerendy do bibliotek i archiwów w Moskwie umożliwiły nie tylko uzupełnienie i rozbudowanie materiału badawczego, ale rozszerzyły obszar

moich poszukiwań. Powstały artykuły o twórczym dorobku Nikołaja Nowikowa, Włodzimierza Odojewskiego i Aleksandra Błoka.

Nowy teren badań skonkretyzował się dzięki uczestnictwu w międzynarodowym projekcie naukowym „SCANDICA: культурные конвергенции в рамках развития образовательной, научно-исследовательской и инновационной деятельности” do którego zostałam zaproszona przez Państwowy Uniwersytet w Pietrozawodsku (Петрозаводский государственный университет). Projekt jest poświęcony badaniom wzajemnego wpływu kultury rosyjskiej i skandynawskiej. Pozostając w kręgu zainteresowań związanych z literaturą inicjacyjną odnalazłam wspólny obszar tematyczny w twórczości szwedzkich pisarzy i mistyków oraz modernistów rosyjskich. Rezultaty badań przedstawiłam w artykułach poświęconych dziełom Augusta Strindberga i Aleksandra Błoka, w których omówiłam wpływ poglądów Emanuela Swedenborga na kulturę Srebrnego wieku.

Badania dorobku literackiego i malarskiego Wasyla Kandyńskiego skierowały moją uwagę również w stronę filmu awangardowego, którym zainteresowany był sam malarz. Oprócz wniosków badawczych, zawartych na ten temat w przedłożonej rozprawie habilitacyjnej, powstał również artykuł o Mayi Deren (Eleonorze Derenkowskiej, urodzonej w Kijowie), mało znanej w Polsce twórczyni filmowej, należącej do tak zwanej drugiej fali awangardy kina amerykańskiego.

Jako członek Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości kontynuuję badania wskazanych wcześniej obszarów kultury rosyjskiej i europejskiej XX wieku. Redaguję tomy i publikuję artykuły, prezentujące wyniki badań w cenionej w międzynarodowym środowisku naukowym serii *Światło i ciemność*, będącej wspólnym projektem badawczym gdańskich rusycystów.

6. Osiągnięcia w zakresie współpracy międzynarodowej naukowej i kulturowej.

Już jako studentka oraz później wykładowca akademicki Uniwersytetu Gdańskiego byłam członkiem zespołu międzynarodowego badającego spuściznę Bronisława Piłsudskiego. Rezultaty pracy badawczej są opublikowane w systemie internetowym ICRAP, www.icrap.org.pl.

Dzięki uzyskanym grantom w roku 2008 odbyłam kwerendę w Archiwum w Dornach (Szwajcaria), badając nieopublikowane materiały dotyczące korespondencji między pisarzami rosyjskimi i Rudolfem Steinerem oraz jego żoną

Marią von Sivers. Badania pozwoliły na opracowanie szeregu artykułów, opublikowanych w recenzowanych czasopismach i tomach zbiorowych.

Odbyłam również dwukrotnie kwerendę w archiwach i bibliotekach w Moskwie (2011, 2012), badając dokumentację i materiały.

Obecnie jestem członkiem-założycielem naukowej pracowni badawczej Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości (<http://www.labspirit.fil.ug.edu.pl/>), skupiającej wokół siebie międzynarodowe grono badaczy zajmujących się kategorią duchowości w obszarze kulturowym. Jako członek Laboratorium redaguję tomy „Światła i ciemności”, prezentujące wyniki badań zespołu członków i sympatyków pracowni.

Od 2013 roku jestem członkiem międzynarodowego projektu badawczego „SCANDICA: культурные конвергенции в рамках развития образовательной, научно-исследовательской и инновационной деятельности” sygnowanego przez Państwowy Uniwersytet w Pietrozawodsku (Петрозаводский государственный университет). W ramach projektu badam wspólne konteksty w twórczości szwedzkich i rosyjskich twórców. Wyniki badań w postaci artykułu naukowego zostały opublikowane w recenzowanym czasopiśmie „Ученые записки петрозаводского государственного университета” 2013, № 3, oraz czekam na publikację przyjętych do druku dwóch kolejnych artykułów.

7. Osiągnięcia organizacyjne w zakresie upowszechnienia i promocji nauki:

Byłam organizatorką trzech konferencji międzynarodowych sygnowanych przez Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej.

W latach 2006 – 2009 pełniłam funkcję członka komisji konkursu recytatorskiego dla studentów „Recytacja Poezji Rosyjskiej”.

Jako juror brałam udział w komisji konkursu „Wiedza o Petersburgu”, organizowanego przez Urząd Miasta Gdańsk oraz Centrum Kultury Rosyjskiej w Gdańsku w 2013 r.

W latach 2007-2010 pełniłam funkcję opiekuna naukowego studenckiego koła „Trivium”.

8. Działalność dydaktyczna

Byłam promotorem kilku prac licencjackich oraz recenzentem kilkunastu prac licencjackich i magisterskich. Prowadzę zajęcia i wykłady: historia literatury rosyjskiej, bajka w literaturze rosyjskiej (wykład monograficzny), rosyjska filozofia i myśl społeczna, dzieje wierzeń religijnych w Rosji, poetyka i metodologia badań literackich, praktyczna nauka języka rosyjskiego (w tym dla studentów z Chin).

9. Granty:

2007 – projekt w ramach Badań Własnych UG;

2008 – projekt w ramach Badań Własnych UG;

2011 – projekt w ramach badań naukowych dla młodych naukowców i uczestników studiów doktoranckich UG;

2012 – projekt w ramach badań naukowych dla młodych naukowców i uczestników studiów doktoranckich UG;

2013 – projekt w ramach badań naukowych dla młodych naukowców i uczestników studiów doktoranckich UG;

10. Nagrody i wyróżnienia:

Nagroda Rektora UG. Indywidualna stopnia drugiego za książkę pod tytułem *Путь к посвящению. Антропософские мотивы в романах А. Белого*. (01.10.2010)

Nagroda Rektora UG. Zespołowa stopnia pierwszego za książkę *Światło i ciemność. Ezoteryzm w kulturze XX i XXI wieku*. (01.10.2013)

11. Plany naukowe na najbliższą przyszłość

Obecnie pracuję nad przekładem kompozycji scenicznych Wasyla Kandyńskiego na język polski, co poszerzy pogląd polskiego czytelnika na dorobek abstrakcjonisty i uzupełni istniejące tłumaczenia na język polski dwóch dzieł teoretycznych Kandyńskiego *O duchowości w sztuce* (przekł. Stanisław Fijałkowski) i *Punkt i linia a płaszczyzna* (przekł. Stanisław Fijałkowski).

W ramach badań prowadzonych przez Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości w najbliższym czasie planuję ukończenie kilku artykułów na temat twórczości Aleksieja Skaldina. Biorę również udział w opracowaniu kolejnego, VI tomu serii „Światło i ciemność”.